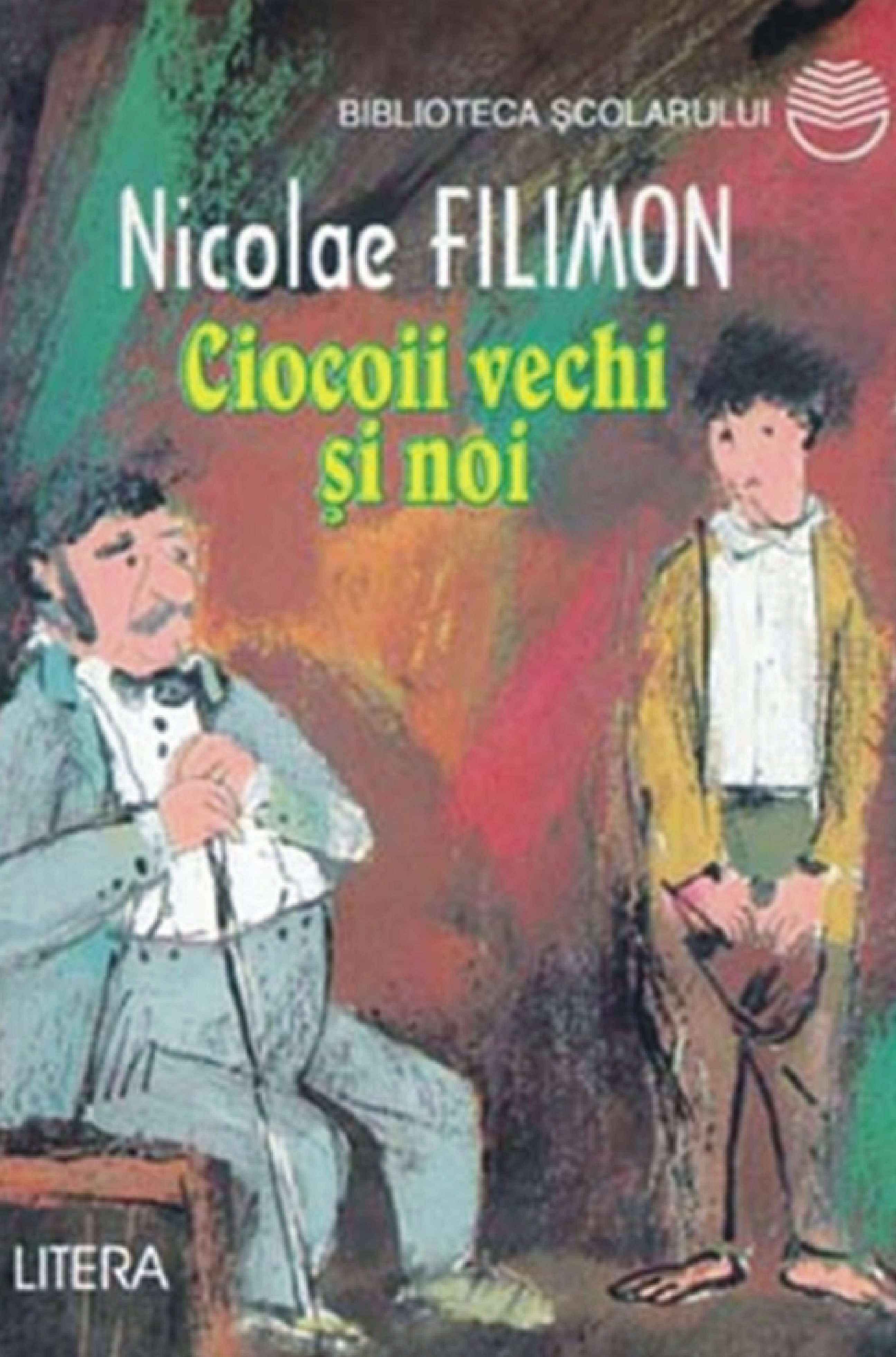

BIBLIOTECA ŞCOLARULUI
Nicolae FILIMON
Ciocoii vechi
şi noi
LITERA

biblioteca școlarului

Nicolae

FILIMON

CIOCOII VECHI ŞI NOI

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

APRECIERI

Dacă proza noastră literară începe la 1840, odată cu *Alexandru Lăpuşneanu* al lui Costache Negruzzi, punctul de plecare al romanului trebuie căutat abia în *Ciocoii* lui N. Filimon: i-a fost, aşadar, dat acestui “copilandru nalt, rumen, sprintenel, cu plete de ţârcovnic”, corist în trupa Madamei Karl, flautist în trupa lui Papa Nicola şi aspirant la preoţie, i-a fost dat acestui obişnuit al grădinilor Bucureştilor, tovarăş de chefuri al lui Anton Pann, Unghiurliu, Ciosea şi Nănescu, i-a fost dat acestui “mălai mare”, cum îl numeau prietenii, să scrie acum cincizeci de ani primul roman de observaţie socială. (...)

Fără a fi un monument estetic, *Ciocoii* lui Filimon sunt o operă viabilă: o frescă, neisprăvită, dar încă destul de vastă, străbătută de o acţiune epică nu în de ajuns de ferită de invazia amănuntelor: o frescă în care semnificativul înăbuşe esteticul, iar cronologicul dăunează compoziţiei. Puterea de observaţie este însă incontestabilă; în capitole, inegal interesante şi uneori strict didactice, se desfăşoară, astfel, întregul tablou al acestei societăţi de sfârşit de regim, de la Vodă Caragea şi până la indivizii echivoci ce trăiau din fărâmiturile bogatului praznic fanariot. (...)

Romanul nu ne-a dat însă numai fresca unei epoci, ci ne-a creat şi un erou (Dinu Păturică — n. red.) reprezentativ epocilor de formaţiune.

E. LOVINESCU: *Introducere,* în ed. N. Filimon, *Ciocoii vechi şi noi...,* Editura Ancora, Bucureşti, f.a., p. 9—11.

Pe bună dreptate scrie dl Iorga despre Filimon, funcţionar în ultima parte a vieţii lui la Arhivele Statului, ca de unul ce “ştie să-şi întrebuinţeze vremea”. Calităţi ce se întâlnesc în ambele sale opere: şi în *Nenorocirile unui slujnicar,* publicat în 1861, fugitiv episod din viaţa unui anticipat Rică Venturiano (cum îl numeşte dl Mihail Dragomirescu pe slujnicarul Mitică Râmătorian), şi în *Ciocoii vechi şi noi*, desigur nu “romanţ”, în care să se desfăşoare peripeţiile unei intrigi, ci mai curând

"o colecţiune de tablori adevărate şi vii ale obiceiurilor şi moravurilor noastre din epoca de tranziţiune", cum bine diagnostichează Ion Ghica. O frescă de moravuri, în care interesul stă în personalitatea pictorului.

Ciocoii vechi şi noi e o astfel de frescă, şi personalitatea scriitorului răzbate prin paginile acestei cronici a moravurilor, din vremea lui Caragea şi până la Grigore Ghica. Răzbate şi rupe unitatea lucrării. O personalitate satirică, în care satira trece mai adesea de partea şarjei: deci exagerează. Filimon ia atitudine în faţa evenimentelor din chiar pragul operei lui. Dedicaţia către domnii ciocoi, "aceşti străluciţi luceferi ai viţiilor", prologul ce accentuează această pornire, ca o sintetică diagramă a povestirii ce va să urmeze, şi-n care e vorba de "lepra societăţii", de "vipere" şi alte atribute ale speţei ciocoieşti, deschid şi indică drumul cronicii. Povestirea se urmează în aceeaşi atmosferă de intervenţie nelipsită a scriitorului, din prima zi a sosirii lui Dinu Păturică la curtea postelnicului Andronache Tuzluc şi până la cea din urmă, a nunţii dintre Maria, fiica banului C..., şi tânărul Gheorghe, geniul bun şi de antiteză al povestirii. Ascensiunea lui Dinu Păturică nu era opera perfidelor lui calităţi. Autorul face trup şi suflet cu eroul său, îl cam mână de la spate şi îl trece, vrând-nevrând, prin treptele măririlor, până la bolta umedă a ocnei părăsite. E un ciudat caz de simbioză literară. Scrisă într-un stil, în cea mai mare parte, de roman-foileton, cu digresiuni vătămătoare, cu aparat de informaţie îngreuind mersul povestirii, această cronică are un suflu de viaţă ce vine din alte regiuni decât ale operei înseşi.

Patima pe care scriitorul o pune în urmărirea destinelor, aşa cum el le-a prevăzut eroilor săi, te fură şi înlocuieşte jocul estetic, al emoţiilor de artă pe care ar trebui să le provoace un joc critic.

D. PANAITESCU PERPESSICIUS, *Cuvinte despre Nicolae Filimon,* în vol. *Opere,* 2, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, p. 51—52.

Caracterele romanului popular sunt de la primele pagini evidente în *Ciocoii vechi şi noi*. Scriitorul are un ideal social şi etic, vrea să reformeze societatea, s-o moralizeze. O dedicaţie, un prolog şi numeroase dizertaţii vorbesc despre onoare şi virtuţile cetăţeneşti, despre amorul de patrie, libertate, egalitate şi devotament, despre independenţa presei şi adevărata civilizaţie şi alte de acestea cu indignare pentru cine dispreţuieşte atare bunuri sau le ia în deşert. Romancierul are pretenţia de a face roman social, căci eroul, Dinu Păturică, este exponentul categoriei ciocoilor, adică a parveniţilor. Virtutea este răsplătită şi nelegiuirea sancţionată şi cititorul are satisfacţia de a asista la restabilirea dreptăţii. Dinu Păturică e o slugă rea, iar Gheoghe e o slugă bună. Temporar, Păturică învinge şi Gheorghe e năpăstuit, dar la sfârşit situaţiile se răstoarnă. Scriitorul recunoaşte trei clase: boieri, neguţători,

ţărani şi fiecăreia îi remarcă unele cusururi, totuşi (îngustime de vederi a vremii) de nicăieri nu rezultă că ar întrevedea putinţa şi necesitatea lichidării claselor apăsătoare.

G. CĂLINESCU, *Nicolae Filimon,* Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1959, p. 196.

Filimon descoperise ciocoiul în mediul citadin, acţionând în domeniul social-economic, aspirând însă şi la prezumtive veleităţi politice. (...) Diliu Zamfirescu, mai târziu, în *Viaţa la ţară* (1894) şi în *Tănase Scatiu* (1896), îl va fixa în mediul rural, asimilându-l cu moşierul spoliator, grob, cu suflet de vechil, tiran şi insensibil; pentru ca, prin *Sfârşit de veac în Bucureşti* (1944) al lui Ion Marin Sadoveanu, tipul să se reîntoarcă în mediul citadin, refăcând întrucâtva cariera lui Dinu Păturică. Ion Marin Sadoveanu reia, de altfel, în romanul său problematica "romanţului" lui Nicolae Filimon, prezentând asaltul susţinut pe care elemente ale burgheziei aflate în rapidă ascensiune îl dau împotriva aristocraţiei autohtone ajunse în crepuscul: Iancu Urmatecu, arhivat la "trebonal", unde baronul Barbu avea numeroase şi complicate procese, ajunge omul de încredere al boierului şi administrator al uriaşei averi funciare a acestuia. Aducându-l pe Barbu pe marginea ruinei economice, Iancu Urmatecu se înalţă sistematic pe scara socială, devenind el însuşi mare proprietar. Cu un remarcabil simţ al adevărului istoric, stăpân pe arta de a reflecta realitatea în datele ei esenţiale, familiarizat cu tehnica balzaciană, Ion Marin Sadoveanu realizează un închegat roman de observaţie socială şi de tipologii, marcând, prin replică, procesul sensibil înregistrat, între timp, de realismul critic, în proza românească. În *Sfârşit de veac în Bucureşti* nu ne mai întâmpină tendinţele ostentativ moralizatoare, nici parantezele discursive, nici disocierea eronată a boierului de ciocoi, nici amestecul nedisimulat al naratorului în caracterizarea şi evoluţia personajului, prin comentarii polemice sau prin pedepsirea exemplară a unor eroi ca Păturică sau Scatiu, şi nici inexperienţă în folosirea tehnicii narative realiste. În răstimpul scurs de la apariţia *Ciocoilor vechi şi noi* romanul românesc beneficiase de contribuţiile strălucite ale unor meşteri ca Ion Slavici, Ion Agârbiceanu, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, G. Călinescu şi probase posibilităţile infinite oferite de metoda realistă. Dar meritul pionieratului îi aparţine lui Filimon.

AUREL MARTIN, *Prefaţă* la ed. N. Filimon, *Ciocoii vechi şi noi,* Editura pentru literatură, Bucureşti, 1964, p. XXXVIII—XXXIX.

Primul nostru roman esteticeşte notabil poartă vizibil semnele lipsei de maturitate a acestui gen în literatura română la acea dată. Scriitorii noştri încă nu ştiu să construiască romane. Ei n-au încă un potenţial arhitectonic pentru mari

dimensiuni şi nu ştiu cum să îmbine diferitele părţi ale edificiului într-un corp armonios. Schelăria e încă neconsolidată: îi lipsesc unele elemente şi are altele de prisos. E ceea ce se constată şi la *Ciocoii vechi şi noi*. Autorul nu stăpâneşte încă tehnica compoziţiei; schematic pe alocuri, romanul e prea încărcat în altele şi cu un sfârşit ratat.

Cu toate acestea, el reprezintă o cotitură în literatura noastră. Filimon tratează materialul la modul monografic şi preocuparea lui de a reda epoca este atât de concretă, încât nu se sfieşte să introducă în roman capitole cu caracter oarecum independent, precum *Teatrul în Ţara Românească* sau *Italiana în Algir*. Acestea sunt un ecou al activităţii lui publicistice, dar documentaţia este elocventă şi ea atestă în plus concepţia realistă a scriitorului.

Critic al societăţii româneşti într-o epocă de transformări structurale, Filimon a îmbrăţişat cu privirea lui pătrunzătoare prima jumătate din veacul în care poporul român intră în perioada modernă a istoriei sale. Între momentul în care apar pe scena istoriei Dinu Păturică şi, respectiv, Mitică Râmătorian e o distanţă de patru decenii. Dar amândoi sunt reprezentanţii tipici ai noii clase în ascensiune. Un asemenea proces de devenire istorică a unei clase sociale implică o infinitate de aspecte economice, politice, morale. Balzac le-a recreat fără a le fi epuizat, în zeci de volume. Filimon, în cu totul alte condiţii culturale, având în urma lui doar o firavă tradiţie realistă, n-a putut cuprinde în nuvela şi în romanul lui decât câteva momente şi câteva tipuri din această infinitate. Dar ceea ce a prins e tipic (...)

Scris în perioada în care autorul lucra la Arhivele Statului şi beneficia de posibilităţile oarecum exhaustive de documentare, *Ciocoii vechi şi noi* este un muzeu viu al istoriei româneşti de acum un veac. Ca şi nuvela *Nenorocirile unui slujnicar,* romanul dă impresia unei piese în care întreaga aparatură regizorală e pe scenă, sub ochii spectatorului, culisele fiind desfiinţate. Dar tocmai aceasta îi sporeşte autenticitatea. Prologul are tehnica şi stilul unui rechizitoriu dintr-un mare proces social, în care acuzarea urmează apoi a fi susţinută de martori, cu documente, reconstituiri de fapte. Cercetătorii au subliniat caracterul dramatic, scenic al romanului, capacitatea autorului de a da relief şi mişcare naraţiunii epice. Factura realistă a compoziţiei echivalează cu un fascicul de lumină lucidă, adică modernă, asupra unei lumi apuse, dar nu mai puţin parte componentă din istoria noastră socială.

Impulsul de a promova în ierarhia socială, setea nemăsurată de avere, energia, ingeniozitatea şi totala lipsă de scrupule ale noii clase sunt concentrate în câteva personaje de prim-plan: Dinu Păturică, Chera Duduca şi Costea bogasierul. Cel dintâi potenţează la maximum specificul "ciocoiului". Ambiţia unită cu perseverenţa, slugărnicia îmbinată cu viclenia, lăcomia cu rapacitatea şi îndrăzneala

cu cinismul — acesta e paralelogramul de forţe al lui Păturică. Seva celui mai nestăvilit egoism impulsionează o mecanică sufletească nu prea complexă, dar perfect pusă la punct.

GEORGE IVAŞCU, *Istoria literaturii române,* 1, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 501 şi urm.

... Ciocoii vechi şi noi este un roman de autentic realism, important totodată şi prin aceea că reprezintă primul roman românesc realizat la un nivel de artă superior, după toate regulile moderne ale speciei. Este de fapt şi opera care-l consacră pe Nicolae Filimon în istoria literaturii române.

TEODOR VÂRGOLICI, *Retrospective literare*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1970, p. 201.

În ciuda criticilor severe care se pot aduce mijloacelor şi aptitudinilor artistice ale lui Nicolae Filimon, ar fi o greşeală să-l socotim doar un scriitor norocos. Deoarece opera sa, aşa cum se prezintă, oricât de imperfectă, neangajându-ne estetic direct, obligându-ne să-i suplinim lipsurile prin propria noastră capacitate de creaţie sensibilă îmbogăţită de cultură şi de experienţă artistică şi critică, înseamnă în literatura română un punct de reper, un model pe cât de imperfect, de contrazis în termeni, pe atât de pregnant. Un caz în care, deşi esteticul se află în grea suferinţă, istoria literară este în măsură să-l considere ca fenomen *in nuce*, fiindcă sâmburele estetic,oricât de mărunt, are uneori valenţe neprevăzut de numeroase şi solide cu alte valori ce ţin deopotrivă de sfera culturii şi artei; şi în acel sâmbure estetic bine protejat în ansamblul axiologic ce-l înconjoară ţâşnesc şi se dezvoltă, de-a lungul timpului, progeniturile sale majore.

I. NEGOIŢESCU, *Analize şi sinteze,* Editura Albatros, Bucureşti, 1976, p. 90—91.

Secolul trecut a dat cărţi ce au destinul acelei păsări de care vorbeşte Nicolae Filimon, “fenicele deşertului”, care, “după ce îmbătrâneşte bate din aripi şi se aprinde, apoi iese din cenuşa ei mai forte după cum era întâi”. Dintre acestea este *Ciocoii vechi şi noi.*

ADRIANA ILIESCU, *Proza realistă în secolul al XIX-lea,* Editura Minerva, 1978, p. 91.